

Durdy şahyr

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözlär, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Durdy şahyr DURDY ŞAHYR

Türkmen edebiýatynyň taryhynda Durdy atly birnäçe şahyr bolandygy mälim.* Şolaryň biri hem XIX asyrdaky Günorta-Günbatar Türkmenistanda ýaşap geçen Durdy şahyrdyr. Bu şahyr takmynan, 1814-nji ýylda Garrygalanyň Çendir obasynda eneden bolup, 1915-nji ýylda hem şol ýerde dünýäden ötýär. Şahyr özi barada şeýle maglumat beripdir:

Durdy şahyr diýrler meniň adyma,
Garrygala, Çendir diýrler ýurduma.**

TYA -nyň golýazmalar institutunda 3,81,136,146,160,436,349,471,502,683,697,708,922,1206,1251,»B», 1852,1864,2185,2194-nji bukjalarda Durdy şahyryň ady bilen gelýän birtopar şygry bar. Emma Durdy atly dört şahyryň bolmagy şol eserleriň her biriniň awtorynyň haýsy Durdydygyny kynlaşdyrýar. Şeýle-de bolsa, bu barada käbir zatlar aýtmak mümkin. 3,1632,»B» (diňe «Akja ýarym» şygrydan özgesi), 708-nji bukjalardaky eserler balkanly Durdy şahyryňkydyr. Sebäbi bu şygrylar, esasan dini äheňde ýazylypdyr. Balkanly Durdy şahyr bolsa özüni öwlat diýip saýýar, hatda Hoja Ahmet Ýasawa öýkünip hem eserler döredipdir. Balkanly şahyr öz eserlerinde Durdy, Gedaýy atlar getiripdir. Durdy atly beýleki şahyrlaryň döredijiliginde munuň ýaly dini äheň ýok diýerlikdir.

81,136,436,1852,1206,471,1251,683,922-nji bukjalardaky şygrylar bolsa änewli Durdy şahyra degişlidir. Çünki ol ýerdäki eserleriň içinde Durdy şahyryň aýaly bolan Senemiň ady häli-şindi duş gelse, özüniň körlüğinden zeýrenip ýazan «Iki didäm – kör bolandyr gözlerim», «Gözüm önün tutdy perde» ýaly setirler hem sataşýar. Onsoňam änewli şahyr öz eserlerini, köplenç, Durdy bagşy ady bilen ýazypdyr.

160-njy golýazmadaky eserler bolsa ahally Durdy şahyryňkydyr. Ol şygrylary akademik A.N.Samoýlowiç 1906-njy ýylda Leningrada alyp gidipdir. Alym şol şygrylaryň ahally Durdy şahyryňkydygyny belläpdir we onuň ömri hakda gysgajyk maglumat beripdir.

Çendirli Durdy şahyrdan galan miras kuda ujypsyzdyr. Ondan bary-ýogy sekiz şygyr saklanyp galypdyr. Ol şygrylar, esasan, TYA-nyň golýazmalar fondundaky 146, 697, 1864, 2185, 2194-nji («Maraly» şygryndan özgesi) golýazmalarda saklanylýar.

Şahyryň bize gelip ýeten edebi mirasynyň tematikasy hem giň дәl. Durdy şahyrvöz eserlerini durmuşda bolan predmete, waka bagyşlapdyr. Şahyryň söýgi lirikasynda ýazylan köplenç eserleriniň gahrymany hakykatdan-da onuň obadaş gelin-gyzlary bolupdyr. Ol «Akjagül» şygrynda obrazly sözleri eserdeň saýlap almagyň, täze meňzetmeleri örän ýerlikli ulanmagyň, ritmi, bogun ölçegini pugta saklamagyň, sözleri bir-birlerine jebis baglanyşdyrmagyň hötdesinden ussatlyk bilen gelipdir. Şonuň üçin bu şygyr meşhur halk aýdymyna öwrülipdir. Bu eserde şahyr öz gahrymanyny iň gозel zatlara deňeýär, ony hyjuw bilen söýýändigini, şu ugurda jebir çekýändigini beýan edýär. Şygryň çeperçiliginiň esasy şahyryň öz gahrymanynyň gозelligini wasp etmek bilen çäklenmän, özüniň liriki gahryman höknünde hereket edýänligindedir. Emme eseriň kemçiligi hökmünde bir zady bellemek gerek, görnüşi ýaly, liriki gahryman söýgülisi bilen duşuşmak üçin aktiw hereket edýär, güýçli hyjuwynyň bardygyny duýdurýar, emma magşugyň liriki gahrymana bolan garaýşy eserden görünmeýär.

Durdy şahyr Nohur obasyna gezmäge barypdyr, şol ýeriň özünde galdyran täsiri esasynda hem «Nohuryň» atly eser döredipdir. Şahyr Nohuryň gозel tebigatyny, myhmansöýer adamlaryny real görkezip bilipdir. Zähmetkeş halkyň durmuşynyň agyr, göwnüniň çökgün wagtynda öňdebaryjy progressiw şahyrlar durmuşdaky we tebigatdaky iň gозel zatlary saýlap alypdyrlar hem-de olary ýokary çeperçilikde wasp edipdirler. Bu ýagdaý halk köpçüliginiň çökgün göwnüni götermäge, belli derejede, ýardam edip gelipdir. Ine, şu nukdaýnazardan seredeniňde, şahyryň bu goşgusyna hem oňat diýip baha bermek bolar. Durdy şahyr

Nohuryň gözel tebigatyny teswirlemek bilen birlikde, ol ýerdäki aýry-aýry adamlary hem wasp edýär. Emma şahyryň ol ýerdäki položitel adamlar hökmünde görkezýän şahslary zähmetkeş köpçüliginiň wekili-de däl, olara ýardam berýänler-de däl. Munuň sebäbi şahyryň durmuşyň içki kanunlaryna düşüniپ bilmänligindedir (hamala, rewolýusiýadan öňki döwür halkymyzyň ýokary gatlakly wekilleriniň hemmesi zannyýaman we synpy duşman bolmaly ýaly, päk ýürekli we halal adamlar baýlaryň, ruhanylaryň arasynda bolmaly däl ýaly. makalanyň awtorynyň şu ýerde döwrüniň sowet ideologiyasyndan ugur alyp, jemgyýetimizi synpylaşdyrýandygyny we käbir öte geçmelere ýol berýändigini bellemän geçmek bolmaz,- t.b).

Durdy şahyr öz agasy Nyýazmuhammediň dosty, sekiz doganyň biri bolan gyzylyarbatly Gylyjyň ölümüne bagyşlap birnäçe elegiýa döredipdir. Ol elegiýalar umumy sözler bilen beýan edilipdir. Şeýle bolansoň, olaryň çeperçiligi güýçli däl.

* a). *Durdy şahyr türkmenleriň ata taýpasyndan bolup, XVIII asyrda ýaşap geçipdir. Ol Balkanda dünýä inip, Gyzylyarbat sebitlerinde ýaşaýar. Ömrüniň ahyrynda ýene Balkana gaýdyp barýar, şol ýerde hem aradan çykýar. Durdy şahyr Magtymguly bilen edebi gatnaşyk saklapdyr, şonuň üçin hem ol tanalyp gelýär.*

b). *Ikinji Durdy şahyr änewlidir. Aslynda ol bagşy, sazanda bolupdyr, az-kem şahyrçylyk hem edipdir. Ol Durdy bagşy ady bilen meşhur. Şahyryň gözi kör bolandygy üçin, oňa Durdy kör hem diýipdirler. Onuň gözi soň kör bolupdyr. Durdy bagşy 1829-njy ýylda doglup, 1910-njy ýyllarda hem aradan çykypdyr.*

w). *Üçünji Durdy şahyr Gökdepäniň Gökje obasyndan. Bu Durdy 40-50 ýaşandan soň, 1906-njy ýyllar töwereginde dünýäden ötýär.*

** *Inw. 1864, 56 sah.*

A.NURÝAGDYÝEW

Çeşme: «Türkmen edebiýatynyň taryhy», III tomluk, 2-nji tom, 338-339-njy sahypa, «Ylym» neşirýaty, Aşgabat-1978 ý. Ýazyjy

şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly